

In het kader van de internationale uitwisseling van kennis en ervaring tussen professionals die zich bezighouden met supervisie en coaching, coördineert en stimuleert ANSE internationale intervisiegroepen. Zo'n IIG wordt meestal spontaan gevormd tijdens een ANSE-bijeenkomst, zoals een conferentie of Summer University, tijdens een informeel moment.

Als de groepsleden een match met elkaar gevonden hebben, begint het intervisieproces. Er wordt tijd en ruimte gemaakt om elkaar te leren kennen en concrete afspraken rondom intervisie te maken. Praktisch, over wanneer en waar men elkaar zal ontmoeten, maar ook inhoudelijk: wat zijn de thema's?

In de afgelopen jaren was ik deelnemer aan een IIG. De andere leden kwamen uit Noorwegen, Estland, Letland, Duitsland en Nederland.

'Heb je citroensap voor de zalmeitjes?' In mijn keuken draait mijn Noorse intervisiecollega zich van het aanrecht naar mij om. 'Zalmeitjes? Eh ... die vind ik geloof ik niet zo lekker.' Ik zeg het aarzelend en probeer mijn gezichtsuitdrukking te controleren. 'Deze lust je vast en zeker!', zegt hij lachend. Ik geef hem het citroensap. Naast hem staat mijn collega uit Berlijn, die een Duitse salade voor ons maakt. Aan de eettafel snijdt mijn collega uit Estland een worstje als voorafje. Tegenover haar zit de collega uit Letland. Zij legt, heel artistiek, chocola uit haar vaderland op mijn mooiste schaal, ons dessert vandaag.

Diversiteit en vriendschap over de grenzen

OVER INTERNATIONALE INTERVISIEGROEPEN EN ANSE

Gerian DIJKHUIZEN

Vier verschillende mensen uit vier verschillende landen in huis; ik observeer en ik geniet. Over een paar minuten zal ik vier voor mij nieuwe gerechten eten. Alleen die eitjes ... dat weet ik nog niet. Misschien met een beetje aanmoediging. En die chocola: ik dacht dat Zwitserland de beste produceerde? Ik ben me ervan bewust dat ik mijn keuken in deze situatie als geheel anders beleef. Mijn gasten zijn nu even de 'chef' en ik kijk hoe ze keukengerei zoeken, het eten presenteren. Ze doen dat allemaal anders dan ik het zou doen.

Het beeld in mijn keuken is heel divers: de gerechten, de manier om die toe te bereiden, de taal ... En dan liep er ook nog een hond rond! Dat is in ons land heel gewoon, maar elders zou het niet kunnen: honden kunnen daar als 'outside animals' te boek staan en vies gevonden worden. Mijn hond is Nederlands brutaal: de meeste Estse worstjes verdwijnen in een onbespied moment van tafel.

Zo valt er veel te zien in mijn keuken. Anders dan anders en tegelijk heel vertrouwd, want in intervisie wordt veel meer gedeeld dan alleen lekker eten.

Meerwaarde van internationale intervisie

Sigi Tatschl, een van de pioniers van de IIG's, zegt over de effecten van internationale intervisie: 'Differences in language, places and culture create surroundings which are not possible with classical training. For supervisors doing the journey the prospects of the outside observer are programmed. A piece of European history is told on the way' (ANSE, 2014). Samenwerken in een IIG betekent daadwerkelijk geografische grenzen overgaan.

De ervaring leert dat het vaak IIG-deelnemers zijn die het initiatief nemen voor een internationale workshop of gemeenschappelijke training van meerdere nationale beroepsorganisaties. Zij werken regelmatig mee aan door ANSE erkende activiteiten op het gebied van kruisbestuiving. Je zou kunnen zeggen dat de groepen de kern vormen voor het verzamelen van

kennis en ervaring voor interculturele leerprocessen. Stap voor stap zijn de IIG's bezig om leermateriaal te creëren, dit onderling te delen en het gemeenschappelijke vanuit nationale visies om te zetten in een breder perspectief. Zodoende wordt bijdragen aan de ontwikkeling van een Europees supervisieconcept of een Europese visie op supervisie. In IIG's zijn de uitwisseling, de verrijking door het 'anders zijn' en de verschillende visies op supervisie thema's voor ontmoetingen. Het delen van beroepservaringen, het gemeenschappelijk toetsen en de reflectie over de inhoud van wat in de workshops of gesprekken aan elkaar wordt aangeboden en gedeeld, brengen veel nieuwe input en inspiratie.

Daarbij komt de gemeenschappelijke ontmoeting met de cultuur van een ander land. Dat is een waardevolle aanvulling op het leren, want men moet zich verhouden tot verschillen en overeenkomsten. Een niet te onderschatten effect is tevens dat deelnemers

*G. Dijkhuizen is (leer)supervisor en docent supervisie-kunde LVSC en lid van de Commissie Internationale Contacten LVSC. Website: www.geriandijkhuizen.nl. E-mail: dijkhuizen100@zonnet.nl. Dit artikel verscheen eerder in een andere vorm in *Journal Supervision* (2016/1).*

aan een IIG beter in staat zijn om in eigen land om te gaan met diversiteit en vooral dat ze hiervoor meer aandacht en waarneming ontwikkelen.

Door op deze manier werkzaam te zijn, worden de interculturele competenties van alle deelnemers vergroot.

Verschillende referentiekaders

Diversiteit, nieuwsgierigheid en vergelijkingen zijn in onze intervisiegroep vaste thema's.

Wanneer we een nieuwe methode of 'creatieve' techniek binnen supervisie introduceren aan elkaar, komen de verschillen in referentiekader en (soms additionele) opleiding naar voren. Zo doet een Estse collega met ons oefeningen vanuit haar (vervolg)opleiding tot psychodramatherapeut. Als supervisor, zo vertelt ze, doet ze deze oefeningen standaard in haar supervisie-zittingen.

In Nederland opgeleid, met een toch wel strikte scheiding tussen therapie en supervisie - respectievelijk interpersoonlijke verandering versus een leermodel met betrekking tot professioneler werken - kan ik met de oefeningen die een zeer persoonlijk karakter hebben (bijvoorbeeld een verregaande rolwisseling met therapeutische duidingen) niet goed uit de voeten. Wat voor haar een manier van werken is om supervisie naar een meer persoonlijk of therapeutisch niveau te tillen, is dit een voor mij ontoegankelijk gebied, omdat het werk van de supervisor erdoor op de achtergrond raakt. Dit terwijl de vragen van de supervisor juist haar werksituatie betreffen.

De uitwisseling geeft ook een reactie bij een Noorse collega, manager van een verzorgingstehuis en aldaar tevens supervisor.

Zij heeft bij haar supervisies een meer zakelijke insteek. Als intern supervisor heeft ze er ook belang bij om bijvoorbeeld een burn-out bij collega's te voorkomen. Haar visie op supervisie heeft duidelijk een groter accent op het voorkomen van problemen in de werksituatie. Zij zou psychodramaoefeningen dan ook nooit inzetten. Hiermee zou zij te veel in het privéleven van de supervisor treden. Liever verwijst ze dan naar een therapeut voor bepaalde levensthema's.

Voor het overige is deze intervisiecollega wat meer gericht op wat in de hier-en-nusituatie van de supervisor nodig is om het werk aangenaam te maken. Dit is een andere insteek dan die bij psychodrama, waarbij soms juist teruggaan wordt in de tijd, bijvoorbeeld om te onderzoeken waar belevingen of huidig gedrag hun wortels hebben.

Tot slot is de Duitse collega vanuit zijn werk als systeemtherapeut zeker geïnteresseerd in de werkwijze, maar stelt ook hij dat deze voor hem te psychotherapeutisch toegespitst is. En hoewel supervisie in Duitsland onder andere wordt gekenmerkt door een grote invloed vanuit de psychotherapeutische stromingen, is dit voor hem eigenlijk een brug te ver.

Hierna ontstond een levendige uitwisseling over de verschillen en overeenkomsten tussen therapie en supervisie. Een ander voorbeeld:

Twee intervisiedeelneemsters (uit Letland en Estland) hebben een supervisieopleiding gevolgd in het Estse Tallinn. Deze opleiding werd gegeven door een Duitse docent supervisiekunde. Op deze manier opgeleid worden betekent kennismaken met een wereld aan diversiteitsaspecten. Alleen al de taal: er werd in het Engels onderwezen. Maar ook de Duitse invloed van de supervisiemethode kwam mee, met meer nadruk op het psychotherapeutische referentiekader.

In Nederland wordt dit kader niet per definitie in het lespakket opgenomen. Ons supervisie referentiekader stamt uit de jaren zeventig van de vorige eeuw en is met name vanuit het sociaalmaatschappelijk werk ontwikkeld. Ook is in Nederland weinig ervaring met het uitnodigen van anderstalige gastdocenten.

Door hun opleiding richten de twee intervisiecollega's zich veel meer op psychotherapeutische aspecten in supervisiesituaties. Dit is iets waar wij in Nederland op zijn minst voorzichtig mee zijn. Ook verwijzen wij wel door naar psychotherapie, als iemand dermate ernstige persoonlijke problemen heeft dat supervisie niet mogelijk lijkt. We vinden dan dat de leercondities voor supervisie niet aanwezig zijn of dat iemand op dat moment niet superviseerbaar is.

Onze Letse intervisiecollega ging na haar supervisieopleiding verder

studeren voor gedragstherapeut; wellicht werd haar interesse gewekt door de Duitse docent. Zij wilde haar kennis op het gebied van de psychotherapie inzetten om cliënten in supervisie beter te kunnen begeleiden. In Nederland zijn supervisoren in het algemeen geneigd om de supervisiekwaliiteit te verbeteren en aanvullende opleiding te doen in de begeleidingskunde.

Naast deze verschillen blijken er, zoals gezegd, ook veel overeenkomsten bij onze ontmoetingen. Zo wil iedereen graag van elkaar leren. Het begeleiden van mensen in sociale beroepen is steeds de gemeenschappelijke insteek. Doet de een dat meer vanuit een psychotherapeutisch kader, een ander gaat weer meer uit van een leermodel; dit alles wordt gedeeld.

Voor mij betekent dit reflectie op mijn visie en werkwijze als supervisor. Mijn initiële beroep is dramatherapeut en groepstherapeut, en ik heb binnen de jeugdpsychiatrie ruim dertig jaar als zodanig gewerkt. Wanneer ik bij een supervisor psychiatrische problematiek opmerk, en denk dat dit directe invloed heeft op de werksituatie, maak ik wel gebruik van psychodramatechnieken, maar ik zal niet snel de grens tussen supervisie en therapie overschrijden. Tijdens supervisie probeer ik dit initiële vak wat op de achtergrond te houden.

In deze intervisiegroep wordt mij duidelijk dat ik die grens misschien te strikt en krampachtig bewaak. Experimenteren met een wat vloeiender vorm binnen mijn methoden en met psychodrama kan geen kwaad. Dit doe ik tegenwoordig dan ook. Dat levert bijzondere momenten op, soms een catharsis. Het heeft mijn stijl iets lossier gemaakt.

Workshops

Bij onze ontmoetingen geven we afwisselend workshops; zo noemen wij de kennisuitwisseling die vaak ook veel praktisch oefenen betekent. De coördinator van de groep neemt ruim voor de bijeenkomst met ieder lid contact op en inventariseert wat de wensen zijn of er iets te melden is, zoals een bezocht congres, een afgeronde opleiding of een interessante publicatie of methode. Zij maakt vervolgens in overleg met de gastheer of -vrouw een inhoudelijk werkschema voor ongeveer twee dagen.

De gastheer- of vrouw verzorgt het programma buiten de inhoudelijke bijeenkomsten om. Dit kan een wandeling zijn, museumbezoek, samen koken en meestal ook een etentje met de (eventueel aanwezige) partners van de deelnemers. Naderhand stuurt de coördinator een verslag van de bijeenkomst, dat ook naar de IIG-coördinator van ANSE gaat. Het delen van relevante of uitgeschreven oefeningen komt voor rekening van de workshopgever en gebeurt per e-mail.

Taal

Wij spreken 'ANSE-Engels' bij onze bijeenkomsten, voor geen van ons de moedertaal. Vaak blijken non-verbale technieken als 'tweede' taal dan behulpzaam te zijn. Een voorbeeld van een workshop waarin met name de non-verbale taal een belangrijke rol speelt, is het volgende.

We zijn voor een bijeenkomst in Riga. Onze Letse collega heeft onlangs een training over 'phototherapy' gevolgd bij Alexander Kopytin in Sint-Petersburg. Kopytin is psychiater en psychotherapeut, en hoogleraar aan de Faculteit voor Psychotherapie in Sint-Petersburg. Hij is een van de pioniers van 'art therapy' in Rusland en tevens voorzitter van de Art Therapy Vereniging aldaar. Hij ontwikkelde verschillende methoden om foto's te gebruiken als therapiemateriaal (Kopytin, 2009).

Phototherapy is een methode die met name bestaat uit veel oefeningen met zelfgemaakte foto's. Zo zijn er veel vragen die aan de hand van foto's, door de cliënt uitgekozen, gesteld kunnen worden. Enkele daarvan zijn: 'Welke geschiedenis heeft deze foto?', 'Wat vertelt deze foto?', 'Wat gebeurt er concreet op deze foto?', en: 'Wat wordt gemist op deze foto?' Ook worden door therapeuten opdrachten gegeven als het gaat om foto's maken, zoals: 'Maak een foto die jou representeert', 'Maak een foto van jezelf zoals je wilt dat anderen je zien', en: 'Maak een foto waarop te zien is wat je boos, blij of verdrietig maakt.'

Hoewel de meeste oefeningen vanuit deze therapie methode zijn bedoeld om met zelfgemaakte foto's te werken, willen we een vertaalslag van de methode naar de supervisie situatie maken en daarmee een methode van reflecteren uitproberen. Hierbij heeft

ons gemeenschappelijke actuele referentiekader - supervisie - voorrang op het bij sommigen toch meer psychotherapeutisch georiënteerde referentiekader.

Onze Letse collega laat ons een fotocollage maken met materiaal uit Letse tijdschriften. Het thema is: hoe zit je er op dit moment bij? Na ruim drie kwartier in alle rust en stilte gewerkt te hebben, wisselen we aan de hand van ieders collage onze gevoelens, indrukken en ervaringen uit. Bij deze oefening blijkt dat beelden soms veel meer zeggen dan woorden alleen. Naast de uitleg van degene die de foto's heeft uitgezocht, is het vooral belangrijk de foto's voor zich te laten spreken. (Overigens blijken in Letse tijdschriften verrassend veel 'herkenbare' foto's te staan voor iedereen).

De reacties en interpretaties van de luisteraars verschillen uiteraard. Ieder reageert op de foto's vanuit het eigen referentiekader. Zo zijn degenen met een meer therapeutisch referentiekader geneigd om sneller persoonlijke duidingen te maken en verdiepende vragen te stellen over vroeger, herinneringen en 'kwetsuren'. Degenen die meer een leerfocus hebben vanuit opleiding en ervaring, zijn sterker toekomstgericht met hun vragen en focussen vooral op: wat zegt dit over je werk als supervisor?

Wat betreft taal is ook het volgende voorbeeld aardig:

De Letse collega vertelt ook over een in het Russisch vertaald artikel van Judy Weiser over 'phototherapy'. Het maken van de fotocollage en het reflecteren erna brengen zoveel enthousiasme in de groep teweeg, dat iedereen het artikel wil lezen. Drie van onze groepsliden (uit Letland, Estland en Duitsland) spreken vanuit hun eigen soci-

alisatie Russisch en twee van hen kunnen zo goed Engels, dat zij het artikel kunnen vertalen. Zij gaan aan het werk en zo heeft binnen een paar weken ieder groepslid de documenten zowel in het Russisch als in het Engels.

Dit voorbeeld lijkt misschien merkwaardig: de ideeën van een in het Engels publicerende therapeut zijn vertaald in het Russisch en van hieruit, door een Duitse en een Letse intervisiecollega vertaald naar het Engels, zodat een Noorse en Nederlandse collega het kunnen lezen. Het is wel een goed beeld van de rol die taal kan spelen in een internationale intervisiegroep. Vaak staan taalbarrières centraal: je begrijpt elkaar bijvoorbeeld niet, of iemand kan zich niet goed (genoeg) uitdrukken in ANSE-Engels. Soms wordt dan gevraagd het in de eigen taal te vertellen, al dan niet ondersteunend met gebarentaal. Vaak wordt dan wel duidelijk wat bedoeld wordt.

Taal en referentiekaders zijn niet los van elkaar te denken. Het sterkst komt dit naar voren in hoe gereageerd wordt vanuit de verschillende referentiekaders: praat de een meer in therapietermen, dan kan de ander meer de focus op leren leggen. Leermodellen tegenover therapiemodellen.

In het algemeen is taal een 'vervoermiddel' om grenzen over te gaan. Letterlijk naar een ander land, maar in intervisie kan uitleg of expressie in en van de eigen taal een kennismaking zijn met een ander (cultureel) referentiekader. In de ontmoetingen buiten het intervisiewerk om, bijvoorbeeld in een museum of een restaurant, kan taal en uitleg van specifieke lokale zaken een wereld doen opengaan voor de bezoekers.

Karin Herrmann beschrijft in een artikel hoe bemoedigend het voor haar was, dat ze bij de Summer University in Kroatië niet hoefde te streven naar perfectie, esthetiek en elegantie bij het spreken in het Engels (Herrmann, 2016). Je moet de bereidheid hebben om controleverlies te verdragen. Spreken in een andere taal dan je moedertaal geeft vaak niet de mogelijkheid om genuanceerd iets aan te geven, eenvoudigweg omdat je woordenschat kleiner is. Dit kan als een beperking worden ervaren, maar ook meer aandacht genereren voor de dynamiek die tijdens het gesprek plaatsvindt. Gesprekspartners kunnen elkaar helpen naar woorden te zoeken of in de eigen taal een synoniem vinden.

Herrmann ziet non-verbale mogelijkheden naast de (verbale) taal als ondersteunend om de woorden te begeleiden. Daarnaast benadrukt zij de aandacht die er kan zijn voor de klank van de stem, de spraakmelodie en de klankkleur van de Engelse uitspraak, vanwege het niet spreken in de moedertaal. Het spreken van ANSE-Engels, waar ze eerst tegen opzag, vergemakkelijkt de ontmoetingen met collega's uit verschillende landen.

Frolleagues

Zoals in mijn keuken de diversiteit zichtbaar werd, zo gebeurde dat ook in de zes intervisiebijeenkomsten in vijf verschillende landen, gedurende drie jaar in onze groep. Het heeft ons geleerd hoe anders begeleiding of supervisie kan zijn en hoe elke vorm een eigen waarde heeft. De uitstapjes in de verschillende landen hebben ons laten zien en geleerd hoe men daar leeft, werkt, opgeleid wordt, hoe de regionale gerechten smaken en wat de geschiedenis van het land is. Dat zijn ervaringen die mijn blik zeker verruimd hebben en mij verrijkt hebben in mijn dagelijkse en werkzame leven.

Ik heb meer kennis gekregen van supervisie in verschillende Europese landen. Ik ben sterker gemotiveerd geraakt om mijn horizon in supervisieland te verbreden. Vooroordelen zijn daarbij verdwenen. Wat me speciaal geroerd heeft is de veerkracht van collega's in landen waar supervisie (nog) niet zo'n hoge status geniet, waar nog weinig supervisors zijn opgeleid en de vakvereniging klein en kwetsbaar is.

Daarnaast heeft het me ook in eigen land doen nadenken over de organisatie en de visie op supervisie van LVSC. Het heeft me kritischer gemaakt ten opzichte van de LVSC-prioriteiten wat betreft contact met buitenlandse (Europese) supervisie- en coachingsverenigingen en het omgaan met diversiteit binnen supervisie. Initiatieven als het organiseren van een internationale conferentie of een Summer University laten vaak lang op zich wachten. Soms wordt ook de vraag gesteld: 'Wat hebben we eraan om ons buiten de grenzen te bewegen als supervisors en coaches?' En bij regio-bijeenkomsten hoor ik weleens: 'Ik heb het al druk genoeg in mijn eigen praktijk of baan. Moet ik me dan ook nog gaan bezighouden met Europa?' Mijn ervaring is dat contact 'over de grenzen' in veel Europese landen gebruikelijker is. Zo werd ik gevraagd de 'Diversity'-module van ANSE samen met een Hongaarse collega te presenteren binnen de supervisieopleiding in Noorwegen en gaf ik op uitnodiging een workshop in Estland. Het openstaan en het nemen van internationale initiatieven biedt niet alleen verrijking door het omgaan met (meer) diversiteit, maar kan ook leiden tot meer interesse in internationale intervisie. Dit alles komt de eigen supervisievereniging weer ten goede, want als er over gepraat en geschreven wordt, komt er iets in beweging.

Hoe smaakte de salade uit Berlijn? Die was heerlijk! Later heb ik hem nog weleens voor vrienden gemaakt. De chocola uit Letland? Zwitserland blijkt stevige concurrentie te hebben. En de Noorse zalmeitjes? Die lust ik nog steeds niet. Ik heb ze wel geproefd, maar mijn Noorse collega heeft het

begrepen: niet alle Nederlanders vinden ze lekker. En dat heeft hij gerespecteerd.

Die verschillen tussen ons zullen er wel blijven. Maar we ontdekten ook overeenkomsten en die worden gekoesterd. De collega's zijn vrienden geworden: *we are frolleagues!*

Praktische informatie

Opgave bij ANSE gaat via Barbara Baumann. E-mail: supervision.baumann@t-online.de.

Met dank aan Sijtze de Roos.

LITERATUUR

- ANSE (2010). *Workshop 'diversity'*. Internet: www.anse.eu.
- Dijkhuizen, G. (2016). My dear frolleagues! *Journal Supervision*, 18-19.
- Herrmann, K. (2016). Nothing to be afraid of. *Journal Supervision*, 8-9.
- Kopytin, A. (Ed.) (2003). *Training in phototherapy*. Sint-Petersburg: Rech.
- Kopytin, A. (Ed.) (2006). *Phototherapy: the use of photographs in psychological practice*. Moskou: Cogito-Centre.
- Kopytin, A. (Ed.) (2009). *The handbook on phototherapy*. Moskou: Cogito-Centre.
- Weiser, J. (1999). *Phototherapy techniques: exploring the secrets of personal snapshots and family albums*. Vancouver: Photo Therapy Centre.